

Mahalli ademimerkeziyet prensipi ve imar işleri

Yazarı: Ord. Prof. Dr. Sıddık Sami Onar

Büyük ve devamlı bir teşebbüs olan imar işlerini üzerine alacak bir teşkilâtâ lüzum olduğu tabiidir. Teknik bir mahiyet arzeden ve içtimai, iktisadi, bedii sahalarda ve hattâ sağlık, maarif ve sosyal yardım sahalarında tasirlerini gösteren; aynı zamanda bir çok hukuki tasarrufları, icrai kararları, mali muameleleri, nafta işlerini ve icra emeliyelerini icab ettiren imarın teşkilâtı da bütün bu sahalarda ihtisas sahiblerinden mürekkep geniş ve kuvvetli bir teşkilât olmak lâzımdır.

Bu teşkilâtın dayanacağı siyasi-hukukî nazariye ve prensip, idare ilminin uygun bulacağı esas hangi prensip olabilir? Bütün bu ihtisas teşkilâtını içinde toplamış olan devletin merkezi idare teşkilâtı mı ve binaenaleyh merkeziyet prensipi mi? yoksa bilhassa şehir ve köyler gibi komün idarelerinin imarı bahis konusu olduğu zaman bu mahallî idare teşkilâtı mı ve bu bakımdan mahallî ademimerkeziyet prensipi mi? Ve nihayet imarın muhtelif cepeleri arasındaki müşterek noktaları ve bunların arzettiği hususiyetleri nazara alarak kurulacak hususî ve muhtar bir teşkilât mı ve bu sebeble de hizmet ademimerkeziyetli prensipi mi?

İmarî organik bakımdan yani teşkilât zavivesinden tetkik ettiğimiz zaman idare ilminin ve idare hukukunun bu esaslı siyasi - hukukî nazariyelerinin cümlesi hatıra gelebilir ve bu itibarla da şehirlerimizdeki imar faaliyetlerini bir de bu noktadan tetkik etmek faydalı olur. Hattâ kanaatimizce teşkilât ve personel meselesi memleketimizde imar işlerinde idare ilmi ve teknik bakımından birinci plânda gelir; çünkü evvelki yazılarımızda belirtmeğe çalıştığımız gibi memleketimizde imar işlerini kolaylaştıracak çok mükâmmil mevzuat olduğu ve günün teknoloji de bizi bu sahada kâfi derecede aydınlattığı halde şimdiye kadar şehir ve köylerimizin imar edilememiş ve bizden çok sonra bu işlere başlanış olanların bizi pek fazla geçmiş bulunmaları bu muvaffakiyetsizliğin ve geriliğin sebeplerini hukukî mevzuatın fenahından veya kifayetsizliğinden ziyade psikolojik amillerde, teşkilâtta ve personelde aramak lâzım geldiğini göstermektedir.

Şehir ve köylerimizin imarında ilk hatıra gelecek nokta mahallî ademimerkeziyet prensipi yani bu imar işlerinin belediye ve köy gibi mahallî âmme idareleri teşkilâtına birleştirilmesidir. Bizde belediye ve köy idareleriyle hukukî şahsiyetini almış olan komiteler; aynı sahada birlikte yaşamaktan, geniş bir komşuluk ve hemşerilik münasebetinden hulâsa muayyen bir toprak parçasında birleşmiş bulunmaktan doğan müşterek ihtiyaçları karşılamak için meydana gelmiş birer siyasi, içtimai ve hukukî teşekkül değil midirler? İdare ilmi ve idare hukuku bu teşekküllerin, bu âmme idarelerinin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak için yapacakları teknik, hukukî, ve iktisadi faaliyetlerin idaresini o yer sakinlerine ve bunlardan teşekkül eden organlara ve teşkilâtâ bırakmağı yani komün işlerinde mahallî ademimerkeziyet prensipini en doğru bir esas olarak tavsiye etmiyor mu? Mevzuatımız da bu esasları kabul etmemiş midir? Belediye ve köyler gibi komün idarelerinin varlık sebepleri mahallî müşterek ihtiyaçları karşılamak ve tatmin etmek olduğuna göre bu ihtiyaçların büyük bir kısmını teşkil eden imar işlerinin de bu idarelere tevdi edilmesi lâzım gelmez mi? Siyasi bakımdan da; bir ferd nasıl kendi evini, bahçesini dilediği gibi kurmak ve düzenlemek, süslemek hakkını haizse bir mahal sakinlerinin de kendi muntakalarını kendi ihtiyac, zevk ve isteklerine göre imar etmeleri tabii ve siyasi bir hakları, demokrasinin bir icabı sayılmaz mı?

Yukarıda da söylediğimiz gibi ilk bakışta bütün bu suallere müsbet cevap vermek lâzım gibi görünüyor; fakat siyasi, içtimai, iktisadi ve hukukî meseleleri mevzularından, za-

Belediye ve köylerin kâfi bilgi, anlayış ve enerjili göstermemeleri, esaslı bir tarafa bırakılıp, senelerdenberi ehemmiyetsiz teferruatla meşgul olmaları, şehir ve imar buhranlarının artmasına, imar işlerinin aksamasına ve güçleşmesine sebep olmaları mahallî idarelerimizin teşkilâtının imar işlerindeki kifayetsizliği ve mahallî ademimerkeziyet prensipinin imar teşebbüslerine tatbik edilemeyeceğini göstermeğe kâfidir

man ve mekân şartlarından ve nihayet tarihî tecrübelerden ve müşahedelerden tecerrüd ederek sadece mantıklı bir silsile içinde mütalea etmek ve hükümlere varmak çok yanlış neticeler verebilir. İmar mevzuatında da bu noktaları yani imar mevzuatının arzettiği karakterleri ve hususiyetleri, imar hareketlerinin inkişafını, tarihî tekâmül seyrini, zaman ve mekân şartlarını, vasıta ve imkânları nazara almadan teşkilât prensiplerinde hükümlere varmak realitelere muhalif ve zararlı neticeler husule getirebilir.

Mahallî ademimerkeziyetin lüzum ve faydaları, demokrasile yakın alakası inkâr edilemez; fakat mahallî ademimerkeziyetin lüzum ve faydalarını gösteren idare ilmi ve idare hukukunu aynı zamanda bunun mahzurlarını da göstermektedir ki bunlardan bir kısmı bizde imar işlerinin hususîliği ve ehemmiyeti, ademimerkeziyet prensipinin bizdeki tarihi tekâmül seyrî ve zaman ve mekân şartları bakımından bu prensipin imar işlerine tatbikindeki güçlükleri, hattâ imkânsızlıkları gösterir: Mahallî ademimerkeziyet prensipine karşı serdedilen itirazlardan birisi bu esaslı dayanan idarelerdeki teknik bilgi ve ihtisasa, tecrübenin, mallî imkânların kifayetsizliğidir. Komün idareleri, şehirler ve köyler devlet kadar mültehasıslara, mallî imkânlarla malik değildirler, salâhiyet ve imtiyazları da nisbeten mahduddur; bu bakımdan büyük teşebbüsleri başarmaya idari ve hukukî yapıları müsâid değildir.

Mahallî ademimerkeziyet prensipine karşı serdedilen bu itirazın kuvveti zaman ve mekân şartlarına göre değişir; meselâ İngiltere gibi devletlerde bu itiraz çok zayıf kalır; fakat memleketimizde bir taraftan mahallî ademimerkeziyet idarelerinin tarihî oluş ve tekâmül seyrî diğer taraftan da hemen hepsi imarsız birer

büyük köyden ibaret olan şehirlerimizin muhtac olduğu imar teşebbüsünün ehemmiyeti ve genişliği nazara alınır bu itiraz büyük bir kuvvet almış olur; Bizde oluşlarında çok zayıf esaslara dayanan ve başarı gösteremeyen, hattâ en normal fonksiyonlarını bile ifa edemeyen idarelerin başında belediyeler ve köyler gibi komün idareleri gelir; Belediye ler Tanzimat devrinde hakikî ihtiyaclardan ziyade taklid hissi ve siyasi mülâhazalarla kurulmuşlardır; nitekim 1855 senesinde İstanbul Belediyesinin çekirdeği durumunda bulunan İntizam komisyonu isimli yedi kişilik heyette yalnız bir Türk aza vardı ve edüveli ecnebiyeden en bellibaşlılarından birer adam bulunmak şartıyla teşkil edilmişti; belediye teşkilâtını kabul eden meclis vâilâ da mazbatasında "... Yapılacak şey her ne ise bütün İstanbulda birden yapılmak muvafık ve tekellüflü olacağından ve Altın Dolu İttihaz olunan Beyoğlu ve Galatada akaratı kesire ve ebniyel mutena bulunduğu mîsillü sahib ve mukim olanların ekseriyeti dahi böyle hususî sarf memalikte görmüş ve anlamış kimselerden mürekkep olduğundan bahsetmekte ve bu teşkilâtı Beyoğlu ve Galataya hasrevlemekte idi. Meclis vâilâ belediye işlerine ecneblerin de karıştırılmasını tavsiye ediyordu. İlk belediyemizde resmî dil olarak da fransızca (!) kullanılmıştı. Beyoğlunda kurulan bu tecrübe teşkilâtının bir takım şehir işlerini başardığı inkâr edilemez; fakat teşkilâtın yapılmasına, belediye kanunlarının tatbikaleleri gecirmesine rağmen bir kaç belediyemizin, dünyadaki emsaline nazaran pek küçük kalan bazı basarıları istisna edilirse bizde bu teşkilâtın büyük ve esaslı teşebbüsleri başardığı iddâ edilemez. Cumhuriyet devrinin köy kalkınması bakımından büyük ümidler bağlanan ve okudukça insana Edebiyatı Cedidenin ölmez eser

lerinden biri olan hayatı muhayyellî hatırlatan köy kanunu da, uzak köylerimiz göyle dursun, küçük yalı gibi İstanbul hududundaki köylerin yani komünlerin bile fizyonomlarını değiştirememiş, hiç bir köye en basit bir garb kasabasının simasını verememiş, gerçi hayat şartlarını değiştirememiştir.

Belediyelerimizin büyük bir ekseriyeti kurulduklarındanberi kendilerini ancak eski kadılarını ve ihtisab ağa ve nazırlarının halefi sayımlar ve gayretlerini sadece, o da muvaffak olamamak şartıyla, erzak vesaire işlerine hearetmişler, imar gibi büyük teşebbüsleri, hayat seviyesini ve şartlarını ıslah etmeği ve yükseltmeği ahşurlarına almağı bile cesaret edememişlerdir. 1933 tarihli belediye yapı ve yollar kanununun 2 nci maddesi belediyelere her sene zarfında müstakbel şehir plânını hazırlamak vazifesini tahmil ettiğî ve aradan da bir çeyrek asır gibi uzun müddet geçtiği halde kaç belediyenin plânını hazırladığı ve hele bunlardan kaç tanesinin tatbika geçtiği veya tatbikini sağlayacak tedbirler almış bulunduğuna bu bakımdan çok ehemmiyetli bir teftik mevzuudur. İstanbul Belediye Meclisinin bazı sayın üyeleri şehirlerimizdeki imar hareketlerinin hangi plâna göre yapıldığını görmek istediklerini gazetelerde okuduk Zannederim ki bu suale ilk muhatap olacak ve cevap vermek mevkiinde bulunacak olan yirmi altı senedenberi kanunen bu işle vazifelendirilmiş olan kendileridir.

Bu müşahede bize en ileri şehirlerimizde bile imar teşebbüsünün belediyeler ve köyler tarafından başırlamadığını göstermeğe kâfidir. Belediye meclislerimizde cereyan eden ve gazetelerde akseden müzakere ve münakaşalar bize bu teşkilâtın imar bakımından ne kadar kifayetsiz olduğunu öğretmektedir: Bu meclislerde bazan imar tahsisatı kullanılmakla İttihaz (!) edildiğini, bazan bir Avrupa şehri istemediklerini (!) ilân eden ve alkışlanan üyeler bulunduğuna gazetelerde herkes okumuş ve şüphesiz ki büyük bir teessür duymuştur. Belediye organlarımızın durumu siyasi bünyemizin ve kadromuzun mahallî teşekküllere imar gibi büyük teşebbüsleri başırlamak derecede kuvvetli elemanlar veremeye kâfi olmadığını göstermektedir. Her ne kadar belediyeler birer ihtisas teşkilâtı kurabilirlerse de bu teşkilâtın da bu organlarla başarılı bir işbirliği yapamadıklarını gene hâdiseler göstermiştir. Esasen büyük şehirlerimizde görülen imar ve kalkınma hareketleri de bu organlarımızın teşkilâtın eseri olmaktan ziyade bazı devlet, hükümet ve idare adamlarının enerjili teşebbüs ve hareketlerinin mahsulü olduğu bir hakikattir.

İmar bakımından mahallî ademimerkeziyet prensipinin arzettiği mühim bir mahzur da mahallî teşkilâtın âmme menfaatini tanımayan, kendi küçük ve hasis günlük menfaatlerini bunun üstünde tutmak isteyen mahallî nüfuz ve tesirlerle mukavemet edememesidir. Bu tesirin bazan plânları akamete uğrattığı, bazan tanınmaz şekillerde değiştirmeye muvaffak olduğu, bazan da tatbikatında büyük güçlükler çıkardığı görülmektedir. Meselâ İstanbulda Yenicaami meydanının açılması için merkez her türlü imkânları verdiği ve mali fedakârlığı kabul ettiği halde bu meydan senelere açılmamış ve açılması son teşebbüslere kadar da bir türlü tamamlanamamıştı. İmar tarihimize bir Vak'âi Hayriye olarak geçecek olan Bakırpazarı mezbelesinin kaldırılması ve zavallı İstanbulluların temiz erzaka kavuşması imkânını da mahallî teşkilât bir türlü elde edememiştir. Burada sahanın darlığından husule gelen ranttan faydalanan mülk sahipleri mülklerini asrın teknik ve sağlık icabına uydurmağa yanaşmadıkları gibi en ufak bir imar hareketine yardımın da kaçınmışlar, kendilerine verilen müteaddid mühlet ve imkânlarla rağmen imar hareketlerini geciktirmek ve akamete uğratmak için kanunları bile güllük bir hale koymaktan çekinmemişlerdir. Belediyenin Karaköyde yola kalbettiği kendi dükkânlarını bile senelere tahliye edememesi imar tarihimize bir garabet misali olarak geçecektir.

Gerçi bütün bunlarda idari vesayet makamlarına düşen bir mesuliyet hissesi de vardır. Buna da ayrıca tetkik edeceğiz. Fakat asıl iş ve teşebbüsün sahiplerinin yani belediye ve köylerin kâfi bilgi, anlayış ve enerjili göstermemeleri, esaslı bir tarafa bırakıp senelerdenberi ehemmiyetsiz teferruatla meşgul olmaları ve şehir ve imar buhranlarının artmasına, imar işlerinin aksamasına ve güçleşmesine sebep olmaları mahallî idarelerimizin teşkilâtının imar işlerindeki kifayetsizliğini ve mahallî ademimerkeziyet prensipinin imar teşebbüslerine tatbik edilemeyeceğini göstermeğe kâfidir.

GÖLCÜK
Subesi

bugün hizmete girdi.

2 TEMMUZ 1957

YAPI VE KREDİ BANKASI

İZMİR Şubemiz
İkinci kordon - Cumhuriyet Bulvarı No. 82 de geniş depolama imkânı ve ehliyetli idarecilerile Nakliyat ve **F U A R** işleriniz için emirlerinize hazırız.
Telgraf: Reisler - İzmir
SEYHAN NAKLİYAT LIMITED ORTAKLIĞI
İstanbul: Tel: 44 31 55 — 44 16 41